

ETNICITA: TEORIE A ZKUŠENOST PŘEDMLUVA ¹³⁸

NATHAN GLAZER & DANIEL P. MOYNIHAN

Z ANGLICKÉHO ORIGINÁLU PŘELOŽILI MAREK JAKOUBEK
A PETRA BURZOVÁ¹³⁹

of Culture Differences. Bergen: Universitetsforlaget, Boston: Little, Brown & Co.

Leach, E. R. 1967. "The Language of Kachin Kinship: Reflections on a Tikopia Model." Pp. 125-152 in M. Freedman (ed.), *Social Organization*. London: Cass.

Mitchell, J. C. 1956. "The Kala Dance: Aspects of Social Relationships among Urban Africans in N. Rhodesia." *The Rhodes-Livingston Papers*, No. 27. Manchester: Manchester University Press.

Narroll, R. 1964. "Ethnic Unit Classification." *Current Anthropology* 5 (4): 283-312.

Siverts, H. 1969. "Ethnic Stability and Boundary Dynamics in Southern Mexico." Pp. 101-116 in F. Barth (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences*. Bergen: Universitetsforlaget, Boston: Little, Brown & Co.

Sommerfelt, A. 1967. "Inter-etniske relasjoner i Torø." Paper Submitted in Advance for Participants in the Wenner-Gren Symposium on Ethnic Groups, Bergen, 23.-26. 2. 1967.

Termín etnicita je – zdá se – nový. V této práci ho používáme ve smyslu znaku či vlastnosti etnické skupiny, přičemž tento jeho význam není ještě uveden v edici *Oxford English Dictionary* (dále OED) z roku 1933, ale až v jeho Dodatku z roku 1972, kde je jako první zaznamenáno jeho užití Davidem Riesenem v roce 1953.¹⁴⁰ Termín se objevuje také ve slovníku *Webster's Third New International* v roce 1961, ale absentuje ve slovníku vydavatelství Random House z roku 1966 (*Dictionary of the English Language*), stejně jako v *American Heritage Dictionary of the English Language* z roku 1969. V edici posledně jmenovaného slovníku (*American Heritage Dictionary*) z roku 1973 ovšem již uveden je, přičemž je zde vymezen jako: „1. Podmínka příslušnosti k určité etnické skupině; 2. Etnická hrdost.“ Z toho vyplývá, že tento termín je v neustálém pohybu. První definice zapadá do naší vlastní: objektivní podmínka. Avšak druhé vymezení coby „hrdost“ je rozhodně subjektivní. Jak se jen toto pojetí liší od významu, který se – s předznamenáním „zastaralé, řídké“ – objevuje v OED: „pohanský pohanská pověra“. Přinejmenším zde tedy dochází ke změně relativního statusu tohoto pojmu.

Všechny uvedené významy mohou čtenáře vybízet k položení otázky, je-li tento „nový“ termín prospěšný. O každé takové kategorizaci přijaté a dané do oběhu sociálněvědními badateli se lze domnívat, že je zbytečná. Znamená něco nového, či je to jednoduše nový způsob, jak říci něco starého? Byla vytvořena proto, aby přesněji popisovala svět, nebo její pouze činí ještě nepřehlednější? Je výsledkem vzhledu do problematiky, nebo výsledkem zmatku? Čtenář tohoto sborníku¹⁴¹ si možná položí alespoň

¹³⁸ Nathan Glazer, Daniel P. Moynihan (1975). "Introduction." In N. Glazer, D. P. Moynihan (eds.) in *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, str. 1-26.

¹³⁹ Inspirací pro tento překlad byl pracovní převod Tomáše Kusáka, za jehož laskavé poskytnutí překladatelé upřímně děkují.

¹⁴⁰ W. Sollors (1996: x) uvádí o 12 let starší výskyt daného termínu in Warner, Lunt (1941); (pozn. překl.).

¹⁴¹ Tj. Glazer, Moynihan, eds. (1975). *Ethnicity: Theory and Experience* (pozn. překl.).

jednu z uvedených otázek, když se setká s tímto jediným termínem používaným pro popis tak různorodých jevů, jako jsou: přežívání psychologických rozdílů mezi Američany italského a irského původu v USA; tamější černošská politika; složitě úsilí nalézt uspokojivé místo pro francouzsky mluvící živel v nerozdělené Kanadě; umíněný, ale ničivý konflikt mezi Vlámami a Valony v Belgii; národnostní otázka v SSSR; jazykový problém v Indii; pohraniční menšiny v Číně; status indiánů a mesticů v Peru; velice výrazný problém v Africe – které kmeny odvedly brance pro tamější moderní armády. Zdá se, že s tímto fenoménem se můžeme setkat všude, zároveň je tomu ale tak, že na všech místech je trochu odlišný. Pomůže nám tedy jeden termín? Nebylo by lepší popsat tak různorodé jevy jako svou povahou čisté lingvistické, národnostní, náboženské, kmenové či rasové apod.? Nebylo by vhodnější oddělit od sebe velmi rozdílné problémy starých národů od problémů národů nových? Oddělit problémy rozvinutého světa od potíží světa rozvíjejícího se? Heterogenních impérií od homogenních národních států? Nejsou to ve skutečnosti prastaré, typicky lidské vlastnosti a city, možná v novém milieu, ale samy o sobě nikterak nové? Není právě to, o čem tu běží?

Ne, není. Alespoň podle našeho názoru. Objevilo se něco nového. Cílem této práce – práce řady autorů, z nichž nikdo nemusí plně souhlasit s pohledy editorů – je představit určitá teoretická vysvětlení, proč se tento termín objevuje, a poskytnout řadu konkrétních názorových příkladů. Nemůžeme doufat, že jsme se v našem úsilí dobrali konce a že se nám podaří vyřídit tuto záležitost jednou provždy. Tento jev je příliš nový a náš obzor je nepochybně velmi omezený. Z tohoto důvodu také nezádáme konečný souhlas čtenářů. Přesto věříme, že čtenáři budou otevření myšlence, že se zde setkáváme s něčím skutečně novým. Čtenář na počátku 19. století, který by narazil na tvrzení, že industrializace vytvářela svěbytné sociální třídy, by mohl nad tímto tvrzením mávnout rukou s tím, že sociální vrstvy existovaly vždy, stejně jako vždy existovaly různé způsoby vydělávání si na živobytí. Přesto však, pokud člověk uvažoval takto, opomíjel velkou událost své doby. Podobně se domníváme, že vidíme-li pouze to, co je nám dnes ohledně etnicity důvěrně známé, opomíjíme zrození nové sociální kategorie, která je pro porozumění současnému světu stejně významná jako samotná kategorie sociální třídy. Ve změti současných forem skupinového vyjádření a skupinového konfliktu je zároveň jak něco nového, tak něco obvyklého a známého: v mnoha zemích a při mnoha okolnostech je možné se setkat s výraznou a stále sílící tendencí řady skupin trvat na významu jejich skupinové svěbytnosti a na identitě a také trvat na nových právech, která jsou z tohoto skupinového charakteru odvozena.

Navzdory obrovské rozmanitosti skupin a okolností, za nichž se takové tendence začaly projevovat, stejně jako navzdory rozličným problémům a požadavkům, které tyto skupiny vznášejí, je možné zkoumat tyto různorodé příklady skupinového sebevědomí a konfliktu na základě toho, co mají tyto skupiny společné. Každá z nich samozřejmě vyrůstá z jiného historického a sociálního prostředí a musí být považována za jedinečnou v tom smyslu, že všechno v lidských záležitostech je jedinečné. Přesto jsme přesvědčeni, že je nutné hledat také to, co mají společné. Snad by to mohly být hluboce zakořeněné lidské potřeby, které se vyskytovaly vždy, ale teprve nedávno se na ně zaměřila pozornost, a to díky určitým politickým a sociálním změnám, které v mnoha zemích poválečného světa přispěly k vytvoření nových sociálních podmínek. Pouze začneme-li bádát, můžeme se něco dozvědět.

Za jiných okolností by bylo úkolem úvodu tohoto sborníku půluctu teoretických esejů o daném sociálním fenoménu a jedenácti popisů toho, jak se tento fenomén projevuje v různých národech a částech světa, vymezit klíčové otázky, v tomto případě otázky zabývající se současnou etnickou identitou, jejím prosazováním a konflikty: zda jsou zakořeněny hluboce v lidských potřebách, či vyvstávají z nových sociálních změn, anebo jsou následkem vlastností moderních států apod. Cíl tohoto úvodu – a celého sborníku – je ovšem skromnější: nikoliv teorie, ale řada důležitých teorií; nikoliv zdroj vyčerpávající, ale ilustrativní; nikoliv poslední slovo, ale pouze tvrzení, že zde existuje jev, který musí být zkoumán.

Cíl je to sice skromný, nikoli však bezvýznamný, uvažuje-li člověk o tom, jak málo pozornosti bylo etnicié jako společenskému a politickému fenoménu až donedávna věnováno. Při našem hledání vhodné definice a popisu daného fenoménu jsme prozkoumali některé dostupné příručky. Mitchellův *A Dictionary of Sociology* (Chicago, Aldine, 1968) heslo „etnická skupina“ či „etnicita“ neobsahuje – ačkoliv obsahuje heslo „ethnocentrismus“ (totéž platí i pro mnohem starší *Handbook of Sociology* Edwarda Byrona Reutera, New York, Dryden Press, 1941). *A Modern Dictionary of Sociology* George A. a Achilla G. Theodorsona (New York, Thomas Y. Crowell, 1966) heslo „etnická skupina“ obsahuje, ale jeho charakter odráží starší použití tohoto termínu („skupina se společnou kulturní tradicí a smyslem pro identitu, která existuje jako podskupina [kurziva NG a DPM] v rámci širší společnosti“). Nedochází však dnes čím dál více k užívání pojmu „etnická skupina“ na kteroukoliv skupinu se svěbytnou kulturní tradicí a původem, dokonce i když jde o většinovou etnickou skupinu v rámci státu, o *Staatsvolk*? V USA tak čím dál více uvažujeme o starých Američanech, potomcích Anglosasů, jako o etnické skupině,

příčinně k jejich označení je často užíván, máme za to, že v žertu vytvořeny, podivný termín WASP¹⁴².

Je pravda, že toto není univerzální použití daného termínu, dokonce ani v tomto sborníku (viz esej Orlando Pattersona¹⁴³). V pečlivě připraveném *Dictionary of the Social Sciences* Julia Goulda a Williama L. Kolba (New York, The Free Press of Glencoe-Macmillan, 1964) se Melvin Tumin rovněž přidružuje omezenějšího užítí: „sociální skupina, která v rámci širšího kulturního a sociálního systému požaduje, či jí je přiznána, speciální status na základě souboru znaků (etnických znaků), jejichž je nositelkou, nebo se věří, že je jejich nositelkou.“ Nicméně skutečnost, že sociálněvědní badatelé směřují k širšímu použití termínu „etnická skupina“, který by odkazoval nejen k podskupinám či minoritám, ale také ke všem skupinám ve společnosti charakterizovaným svěbytrým vědomím odlišnosti na základě své kultury a původu, je sama o sobě výrazem většího významu, který etnicita získala teprve nedávno.

Domníváme se také, že uvedený fakt odráží i něco mnohem důležitějšího: proměnu všeobecného pojmání etnických skupin. Dříve byly vnímány jako přezítky raných věků, s nimiž se jednalo rozličně – s odporem, s tolerancí či s mírně slavnostním nádechem; dnes si však čím dál více začínáme uvědomovat, že tyto skupiny patrně představují formy sociálního života, které jsou schopné se samy obnovovat a transformovat. Je-li tomu tak, pak je představa, že se ve vztahu ke společnosti obejdeme bez etnicity, neboť její podkupiny brzy asimilují do její majoritní části, stejně utopická a pochybná jako představa, že se ve vztahu ke společnosti obejdeme bez sociálních tříd.

Není to tvrzení, které bychom mohli snadno přejít. Je-li pravdivé, pak je mnoho radikálních, a dokonce i liberálních teorií minulých 50 let chybných. Z obavy, abychom nebyli špatně pochopeni, naposledy zopakujeme, že netvrídme, že je to pravda, ačkoli se nám zdá, že tomu tak je. Chtěli bychom také co nejexplicitněji a nejdůrazněji prohlásit, že tento fenomén ani nevítkáme, ani neodsuzujeme. Když před lety Margaret Fullerová oznámila, že akceptuje svět, Thomas Carlyle to komentoval tím, že udělala dobře.¹⁴⁴ Toto, a pouze toto, je našim záměrem, bez

¹⁴² Termín pochází z *White Anglo-Saxon Protestant*, nicméně *wasp* = anglicky „vos“ (pozn. překl.).

¹⁴³ Orlando Patterson (1975). „Context and Choice in Ethnic Allegiance: A Theoretical Framework and Caribbean Case Study,“ str. 305–349.

¹⁴⁴ Margaret Fullerová patřila v 19. století mezi významné teoretiky genderu a aktivistky za rovná práva žen; rovněž však byla – na což ostatně naráží uvedená zmínka – terčem řady učenecých anekdot. Thomas Carlyle, který na její uvedený výrok reagoval, byl vlivným historikem viktoriánské éry (pozn. překl.).

ohledu na to, jaký to má význam, a je to také náš pohled na věc, který, jak jsme zjistili, zaujíme konzistentně již pánáct let, od doby, kdy jsme poprvé spolupracovali na knize *Beyond the Melting Pot*¹⁴⁵, analýze etnických skupin v New York City, která se objevila v době, kdy podle teorii měly tyto skupiny vymizet.

Tvrídme, že nový termín odráží novou realitu a nové použití odráží změnu této reality. Novým slovem je „etnicita“ a nové užítí je trvalé rozšíření termínu „etnická skupina“ od minorit a marginálních podskupin na okrajích společnosti – skupin, u nichž se očekávala asimilace, vymizení, a které přežívaly jako exotické a znepokojující přezítky – na hlavní složky společnosti. Jakkoliv však mohou být užítí a jazyk podnětné, není to argument. Uvažujeme tedy o některých otázkách, které nevyhnutelně vyvstávají, když se člověk pokouší sdělit, že se ve světě odehrává něco nového a že bychom to možná mohli označit termínem „etnicita“.

1. Co je nového na konfliktech mezi etnickými skupinami a mezi „většinovými“ a „menšinovými“ etnickými skupinami založenými na požadavcích prestiže, respektu, občanských práv, politické moci a přístupu k ekonomickým příležitostem? Neexistovaly takové konflikty vždy?

Nejprve bychom rádi uvedli, že v poslední době je takových konfliktů čím dál více a jsou také intenzivnější. Walker Connor se ujal nedocentelného úkolu zaznamenat růst a rozšíření toho, co nazývá „etnonacionalismus“, které datuje od doby Velké francouzské revoluce. Connor tvrdí, že téměř polovina samostatných států celého světa měla v poslední době problémy s určitým stupněm „etnický vyvolané disharmonie“.¹⁴⁶ Pro srovnávání raných období nemáme kritéria, ale pokud porovnáme některé konkrétní a známé případy, uvidíme také zřetelný růst intenzity daných etnických konfliktů přibližně v posledním desetiletí. Jako příklady můžeme uvést například konflikty mezi anglofonním a frankofonním obyvatelstvem v Kanadě, konflikt katolíků a protestantů v Severním Irsku, konflikt Valonů a Vlámů v Belgii, Bengálců a ne-Bengálců v Pákistánu, Číňanů a Malajců v Malajsií, Řeků a Turků na Kypru, Židů a dalších menšin na jedné straně a Velkorusů na straně druhé v SSSR, či konflikt Ibů, Hausů a Jorubů v Nigérii. Anebo, můžeme dodat, mezi černochy a bělochy v USA. Když bychom měli možnost měřit intenzitu konfliktů, pak bychom nutně nezjistili, že všechny etnické konflikty začaly být najednou intenzivnější – některé dosáhly vrchołu (někdy vyústily ve válku či násilný konflikt), po kterém následovala jistá míra harmonie a vyrovnání (v Nigérii, v USA). V jiných případech – v Pákistánu –

¹⁴⁵ Nathan Glazer, Daniel P. Moynihan ([1963] 1970). *Beyond the Melting Pot*.

¹⁴⁶ Walker Connor (1973). „The Politics of Ethnonationalism,“ str. 1–21.

konflikt vyústil do separace a následně jeho intenzita klesala, byl však pravděpodobně následován nárůstem etnických konfliktů ve dvou nástupnických státech Pákistánu. Domníváme se ovšem, že se lze jen stěží přit o to, že v posledních deseti či dvaceti letech nabyly etnické konflikty větší míry, než očekávali nejinformovanější pozorovatelé. Nejsou-li zdroje či příčiny etnických konfliktů nové, pak je jistě pravda, že nový je jejich rozsah, míra a intenzita.

2. Mezi většími skupin, které jsou nyní v konfliktu, lze však nalézt staré rozpory. Jedná se o rozpory vycházející z rozdílu v kultuře, náboženství, jazyce či politické příslušnosti. Existuje něco společného všem těmto konfliktům, co nám umožňuje označit je legitimně jedinou etiketou „etnické“?

Domníváme se, že existuje. Možná, že nejlepší cestou, jak ukázat, co mají společného, je poukázat na očekávání většiny sociálněvědních badatelů před lety, a dokonce i dnes, ve vztahu k modernímu společenskému vývoji. V jedné z kapitol, které budou následovat, odkazuje Milton Gordon¹⁴⁷ na „liberální očekávání“ – očekávání, že ty druhy charakteristik, které oddělují jednu skupinu od druhé, by měly v moderních a modernizujících se společnostech nevyhnutelně ztratit svou váhu a důležitost, že by měl narůstat spíše důraz na výkon než na připsané charakteristiky, že by společné systémy vzdělávání a komunikace měly nřvelizovat rozdíly a že stejný účinek by měly mít i jednotné národní ekonomické a politické systémy. Za těchto okolností by „primordiální“ (či v každém případě dřívější) rozdíly mezi skupinami měly začít ztrácet na významu. „Liberální očekávání“ přitom v daném ohledu splyývá s „radikálním očekáváním“ – že by se třídní faktory měly stát hlavními rozdíly mezi lidmi a že by tak vymizely dřívější rozdíly kmenové, jazykové, náboženské či národnostní, až by nakonec – po revoluci – měly vymizet i tyto rozdíly třídní. Tak Karel Marx a jeho následovníci reagovali s netrpělivostí na dědictví minulosti, které spatřovali v etnických příslušnostech. Racionální osoby by měl v jejich sociálním jednání vést – či je řídit – zájem; a zájem byl určený ekonomickým postavením.

Novým prvkem je tedy v současné situaci skutečnost, že zájem je dnes efektivně sledován etnickými skupinami, stejně tak jako skupinami definovanými na základě zájmu; není-li tomu dokonce tak, že etnickými skupinami může být sledován efektivněji. Oproti předpokladu třídního charakteru sociální identifikace a konfliktu – které samozřejmě nadále existují – jsme byli překvapeni úporností a významem etnických forem sociální identifikace a konfliktu.

147 Milton M. Gordon (1975). „Toward a General Theory of Ethnic and Racial Relations,“ str. 84–110.

Jednou z pozoruhodných charakteristik současné situace je tedy samozřejmě rozsah, ve kterém nacházíme etnickou skupinu vymezenou na základě zájmu jako zájmovou skupinu. Zatímco v minulosti byl náboženský konflikt, například ten, který rozděljuje Severní Irsko, založen na takových otázkách jako svobodné a veřejné praktikování náboženství, dnes je založen na otázce, která skupina by měla mít výhody či držet moc zcela sekulárního druhu. Jazykové konflikty – jako v Indii – dnes mají jen máloco do činění s právem na veřejné užívání jazyka, jako tomu bývalo v mnoha sporech v 19. století, kdy se například objevovaly pokusy rusifikovat ruské carství či maďarizovat uherské království. Dnes mají tyto konflikty mnohem více co dočinění s tím, který mluví na základě kompetencí v určitém jazyce by měl mít nejlepší příležitost získat konkrétní práci. Není však nutné vytvářet tak ostrý rozdíl: je zřejmé, že prestiž náboženství a jazyka určité skupiny je součástí konfliktů, kdy jedna skupina obhajuje své právo na veřejné provozování náboženství a používání jazyka a kdy hájí své právo na ekonomické či politické výhody pro individuální stoupence náboženství či uživatele jazyka. Současně je však také zřejmé, že váha těchto druhů konfliktů se změnila: od důrazu na kulturu, jazyk, náboženství jako takové se přesunula k důrazu na širou definovanou zájmovou členou dané skupiny.

Není jednoduché zjistit, jak tyto skutečnosti interpretovat. V jedné z následujících kapitol hovoří Talcott Parsons,¹⁴⁸ za využití termínu Davida Schneidera, o „desocializaci“ etnických skupin: kulturní obsah každé z etnických skupin v USA se zdá být postupně velice podobný kulturním obsahům jiných etnických skupin, nicméně emocionální význam příslušnosti k etnické skupině se zdá i nadále přetrvávat.¹⁴⁹ Z tohoto pohledu bylo „liberální očekávání“ správné: kulturní rozdíly mezi skupinami byly institucemi a poměry v moderní společnosti setřeny. Protože ale každá skupina měla odlišné dějiny, případla v rámci společnosti každé z nich odlišná sociální pozice. Následkem toho se etnická skupina mohla stát ohniskem mobilizace s cílem sledovat skupinové nebo individuální zájmy. Je-li tomu tak, pak se v odpovědi na naši druhou otázku můžeme odvážit předložit hypotézu, že etnické konflikty se staly jednou

148 Talcott Parsons (1975). „Some Theoretical Consideration on the Nature and Trends of Change of Ethnicity,“ str. 53–83.

149 Když Nathan Glazer v esejí, který je dnes již více než 20 let starý (*Ethnic Groups in America: From National Culture to Ideology*, 1954, str. 158–173), popisoval, jak se etnické skupiny v USA stávají „stínovými“ národy, měl na mysli něco podobného.

z forem zájmových konfliktů mezi jednotlivými státy, stejně jako v jejich rámci.¹⁵⁰

Domníváme se, že existují dvě související vysvětlení tohoto vývoje. Prvním z nich je vývoj sociálního státu v rozvinutějších světových ekonomikách a nástup socialistického státu v ekonomikách rozvojových. V obou případech se stává stát hlavním a přímým arbitrem ve vztahu k ekonomickému blahobytu, stejně jako k politickému statusu a všemu, co z toho vyplývá. V takové situaci obvykle nepostací, či dlouhodobě nepostací, prosazovat požadavky jménem rozsáhlých, nicméně jen málo soudržných skupin, jako jsou „dělníci“, „rolníci“ či „bílé límečky“. Požadavky tohoto druhu jsou příliš obecné na to, aby bylo na jejich základě možné vyvolat skutečně uspokojivou reakci; a dokonce i když se tak stane, jsou získané výhody nutně rozptýleny, navíc jsou často pomíjivé, přičemž mají obvykle charakter paušálního zvýšení pláť, které vyvolá inflaci, takže nakonec je každý tam, kde byl. To znamená, že v zájmu strategické efektivity je nutné nechat široké skupiny rozpadnout a vznášet požadavky jménem skupin, které jsou dostatečně malé na to, aby mohly získat výrazné výhody, a současně jsou také dost malé na to, aby byly z těchto výhod schopny získat nějaký prospěch. Britský premiér, který dělá „něco pro dělníky“, pravděpodobně mnoho nedělá a téměř určitě dělá ještě méně pro svou stranu. Avšak dělat něco pro Skoty se pro Westminster stává postupně čím dál atraktivnější a reálnější možností, a to do velké míry prostřednictvím nařízení zdrojů a jejich vyčlenění pro Skoty, o jejichž vyčlenění se Skotové dozvědí a ocení to alespoň do příštích voleb. Takovým způsobem může člověk získat hlasy, neboť jednou z výrazných charakteristik etnicity naší doby je, že se poměrně snadno uplatňuje v demokratických vládních systémech. (Můžeme poznamenat, že liberalismus 19. století byl v rozpacích, když se měl rozhodnout, co je nejpřístojnějším aspektem politické „mašinerie“ nově povstávající městské dělnické třídy: distribuuce vládních zdrojů, nebo zavedení etnických kategorií jako distributivního principu.) Sociální stát a socialistický stát se zdají být k etnickým požadavkům obzvláště vlnímavé. Všude se setkáváme se stejnou situací: indický ministr ujišťuje parlament, že „muslimové, křesťané a jiné minoritry“ budou dostávat svůj „náležitý a řádný podíl“ pracovních míst v rámci prací na železniční dráze; česká vláda si volí slovenského předsedu; čínský předseda vlády v Singapuru volí indického ministra zahraničních věcí atd.¹⁵¹

¹⁵⁰ Tato teze byla autory předložena v knize Nathana Glazera a Daniela P. Moynihana (1963) *Beyond the Melting Pot*.

¹⁵¹ Vůdci skupin jsou si vědomi, že se politické schopnosti v prosazování takových požadavků různí a občas své obavy vyjadřují, jak je patrné z nedávné zprávy Associated Press z Los Angeles:

Strategická účinnost etnicity coby základu pro prosazování požadavků vůči vládě má svůj protějšek ve zdánlivé lehkosti, s jakou vláda užívá etnické kategorie jako základ pro distribuci svých finančních odměn. Nic nebylo dramatictější než vzesťup této praxe ze strany americké vlády v 60. letech, tedy ve chvíli, kdy byla taková praxe prohlášena za podporou a ilegální. Zákon o občanských právech (*Civil Rights Act*) z roku 1964 byl skutečným ztělesněním liberálního očekávání: „Rasa, barva pleti, náboženství, pohlaví, národní příslušnost“: všechny tyto připsané kategorie byly zákonem zakázány. Nikdo již nemohl být klasifikován na základě takových primitivních a urážlivých kategorií. Především vláda se měla stát barvoslepou. Nicméně záhy po uzákonění tohoto výnosu začala federální vláda za účelem jeho prosazení vůbec poprvé vyžadovat detailnější soupisy jednotlivých podskupin všech typů – učňů, dělníků a školáků, učitelů ve školách, univerzitních zaměstnanců, tajemníků ve vedení podniků – na základě rasy, barvy pleti a pohlaví. (Zdá se, že jsme se zatím nedostali k náboženství a národnosti příslušnosti. Ale formulář žádosti o přijetí na *Graduate Faculty of Arts and Sciences* na Harvardově univerzitě již uvádí: „Pokud jste členem etnické menšiny, je pro vás výhodné tuto skutečnost uvést.“ Tato otázka je však konfúzní – je to výhodné bez ohledu na to, zda je odpověď kladná nebo záporná – ale vybízí k expanzi odpovědí, které je možné uvést. Jsou pro harvardské účely katolíci etnickou menšinou? A co Portugalci? V Cambridgeu a v Massachusettsu například existuje portugalská komunita, která je úřady pro rovné příležitosti naprosto opomíjena.) Očekávání, že takové informace by neměly být známé – hned v poválečných letech byly vlády zaměstnány eliminací všech odkazů k rase a náboženství z oficiálních formulářů, a dokonce

Prohlášení o zneužívání amerických Asiátů. Vůdci asijsko-americké komunity obvinili americké Ministerstvo práce z toho, že zneužívá jejich neznalost „politické hry“, aby je mohlo vyloučit z přidělování federálních finančních zdrojů.

„My Asiáté jsme vždy byli poklidnou menšinou. Byli jsme vždy pokládáni za samozřejmost a vždy jsme dostávali jen drobky“, řekla slečna X [...], vůdce Rady čínské komunity, novinářům.

Slečna X [...] se odvolávala na rozdělení 314,000 USD z federálních fondů určených na projekty v oblasti pracovního poradenství. Členové rady obvinili americkou radu pro oblastní plánování pracovní síly z „obrovské chyby“, když zdroje přidělili pouze černošským a mexicko-americkým skupinám, jejichž projektové návrhy byly vypracovány profesionálnějším způsobem.

Ne všichni Asiáté v USA jsou zámožní, nicméně z hlediska společenského a ekonomického statusu zaujímají v hodnocení založeném na výsledcích sčítání lidu Američané čínského a japonského původu mezi americkými rasovými skupinami opakovaně nejvyšší pozice. Ať již tak či onak, má takové tvrzení *prima facie* svou platnost.

zakázaly univerzitám vyžadovat fotografie uchazečů o studium – bylo okamžitě nahrazeno požadavkem, podle kterého nejen že známé být měly, ale navíc, odpovídající skutečnosti musely být kvůli distribuci doloženy. Asymetrické přerozdělování by nefungovalo: tak se v americké společnosti objevily kvóty. Nástroj státní sociální politiky zdánlivě určený k zabránění diskriminace nevyhnutelně zašel dále, a to k pozitivnímu úsilí ve prospěch těch, o nichž se předpokládalo, že jsou diskriminováni; a jejich seznam se začal rychle rozrůstat.

Zákonná nařízení začala tuto novou strategii reflektovat. Jen mály příklad: tzv. *Drug Abuse Education Act* z roku 1970 umožnil zajistit „využití odpovídajících pracovníků s podobným sociálním, kulturním, věkovým, etnickým a rasovým zázemím jako osoby, které se takových programů účastnily“. Jinými slovy, federální vláda nejen že chtěla specifické etnické vzorce zneužívání různých druhů drog znát, ale chtěla k sobě také přiřazovat i terapeutky a pacienty: ázerbajdžánského narkomana a ázerbajdžánského poradce. V jisté variaci na lidovou medicínu se soudilo, že kde se objeví choroba, měl by se nacházet i lék. To může být nesmysl, ale také nemusí: co však nelze popřít, je, že odpovídající zákonná opatření přidělila mnoho milionů dolarů na sociální služby, které nakonec skončily v kapsách těch, kteří je rozdělivali, a které mohly být přiděleny určitým etnickým skupinám. Pokud vláda pro určitou skupinu zajišťovala speciální terapeutické služby, mohla být tato podpora umocněna tím, že právo obsazovat danou pozici bylo přiděleno dané skupině či skupinám.

Uvedli jsme, že existují dva související důvody, které mohou vysvětlit stav, kdy se zdá, že se etnické konflikty stávají formou zájmových konfliktů mezi státy a v rámci států. První důvod má co dočinění se strategickou účinností etnicity při kladení legitimních požadavků na zdroje moderního státu. (To je převážně vnitřní záležitost, jako etnický konflikt samotný, ale etnické požadavky jsou, a to úspěšně, vznášeny také na mezinárodních fórech, jakým je například OSN, které vytvářejí mezinárodní sociální politiku.) Druhý z námi uvedených důvodů má co dočinění se sociální dynamikou, která vede k takovým požadavkům, a týká se podstaty a povahy nerovnosti. Lidé si nejsou rovni a rovněž tak si nejsou rovny ani etnické skupiny. Ovšem zda by mezi nimi rovnost panovat měla, je samozřejmě úplně jiná otázka. Pokud jde o to, popsat podobu světa, zahrnuje tento popis všude na světě lidi rozmístěné do hierarchických systémů sociální stratifikace, kdy má jedna osoba lepší či horší postavení než druhá. To je empirický fakt. Jak v případě jedinců, tak skupin jednotlivců, stejně jako sociálních skupin vymezených etnickou identitou. Co se týče původu této nerovnosti, navazujeme na Ralfa Dahrendorfa, který tvrdí, že nerovnost vychází z rozdílné úspěšnosti v do-

sahování sociálních norem.¹⁵² Dahrendorf tímto způsobem vysvětluje individuální nerovnost, my jsme tuto jeho tezi přizpůsobili pro otázky nerovnosti skupinové. Jeho tezí je, že každá společnost zavádí normy – sociálně ustavované hodnoty – vybrané z celého spektra možných hodnot. Zdá se, že lidská vynalézavost v otázce toho, co je žádoucí a co žádoucí není, nemá konce. Může být pokládáno za dobré být bohatý, anebo chudý, být černý nebo bílý, štedrý či lakomý, věřící či ateista, mluvat zábavu nebo být mruzutý, promiskuitní nebo cudný. Avšak jakmile je již jednou určeno, co je dobré a co je špatné, dosahují jedinci – a my dodáváme etnické skupiny – ideálního stavu v rozdílné míře. Běda subtilním osobám ve společnosti, která si u žen cení buclatosti. Nebo chudáčk hlustá dívka ve věku Diory a džínsů. Běda černochům v Rhodesii, kde se cení, když je člověk bílý. Chudáci bílí v Ugandě. Chudáci (pravděpodobně) Nepálci v Bhútánu, kteří dřou ve stavebních partách před očima rolníků vlastních půdu, kteří takovou servilitou pohrdají. Běda Malajcům čekám náporu čínské industrializace. Barmaňec, který provažel jednoho z autorů této studie kolem Mandalaje, uvedl, že před nezávislostí vlastnili Indové a Číňani všechnu půdu. „Chápete,“ pokračoval, „proč musíme mít socialismus?“ Na mysl měl jednoduše vyhnání těchto osadníků, kteří následovali Brity.

V Dahrendorfově výkladu je jedinec konfrontován s normami své společnosti, stejně jako se „sankcemi určenými k prosazení těchto principů“ (Dahrendorf 1969: 32). Některým to jde lépe než ostatním a sklázejí úspěch, jiní jsou trestáni. To je dynamický proces, který utváří skupiny (třídy) těch, kterým se daří lépe, a těch, kterým se daří hůře. Rovněž to může být proces, který začíná se skupinami a pomáhá je dále formovat. Dahrendorf to zjevně předjímá: „Výběr norem vždy zahrnuje diskriminaci, nejenom vůči osobám majícím sociologicky nahodilá morální přesvědčení, ale také vůči sociálním pozicím, které mohou těm, kteří je zastávají, bránit v konformitě s etablovanými hodnotami“ (c.d.: 33).

O jakém druhu sociálních pozic je tady řeč? O sociální třídě, přijde (nebo přišlo) pravděpodobně Evropanovi na mysl nejdříve. Eliza Doolittlevá pochází ze sociální třídy, kde se člověk nenaucí způsobům vyjadřování vybrané anglické společnosti: jen když ji to někdo naučil, když dostala příležitost mít svůj vlastní obchůdek s květinami. Ale Američan – a osoby v mnoha dalších částech světa – má tendenci spojovat nevhodné způsoby vyjadřování s etnicitou: s potížemi, které má s angličtinou první a druhá generace, s jejich chyby v gramatice a výslovnosti, které přetrvávají velice dlouho. „Where'd ya worka, John? On the Dealware

¹⁵² Ralf Dahrendorf (1969). „On the Origin of Inequality among Men,“ in A. Béteille (ed.), *Social Inequality*.

Lackawan.¹⁵³ Podobně by asi Evropané spojovali se sociální třídou bohatství. Američan – a opět i osoby v mnoha částech světa – by bohatství spojoval nejspíše s etnicitou. Pro dítě ze slunů v New York City minulá generace představovaly „ty bohaté“, „Židé“, což je pohled, který očividně ve slumech dodnes přetrvává. Stejně druhy představy, ovšem jiných, jsou velmi mocnými sociálními fakty také v Dar es Salaamu, Singapuru či v Sao Paulu. A proč tomu tak je? Domníváme se, že je to proto, že velké množství ze směsice etnických skupin v moderním světě je výsledkem víceméně jasně ohraničených a často organizovaných přesunů lidí z jednoho konce světa na druhý, s cílem uspokojit novou, a často organizovanou potřebu po práci. Plantážní ekonomiky 18. a 19. století rozmístily Afričany a Asiaty do nejvzdálenějších míst zeměkoule. Jiné ekonomické síly vedly k masové evropské migraci na západní polokouli, do Asie a do Afriky. Migrace nebyla ničím novým, ale nová byla její rychlost. Severní Afrika podle všeho vstřebala Vandaly, pravděpodobně to ale bylo tím, že sem přicházeli po celé generace. V 19. století přišli náhle Francouzi, kteří nebyli vstřebáni nikdy. Nakonec byli vypuzeni po krvavé etnické občanské válce. Totéž platí pro desítky a desítky různých situací: lidské skupiny jsou náhle dány dohromady a pak se snaží spolu vycházet a jednat.

A tady vstupují do hry normy. Normy existují uvnitř skupiny: některým jedincům se daří dosahovat norem lépe, jiným hůře. A protože odlišné etnické skupiny si z nekonečné řady možností vybírají různé, takže normy jedné jsou odlišné od norem těch ostatních, je tomu tak, že jedinci úspěšnější podle standardů vlastní skupiny selhávají podle standardů jiných skupin. V situaci, kdy společně koezistuje směsice etnických skupin, z nichž jedna je dominantní, což znamená, že její normy jsou vnímány jako normální nejenom pro ni, ale také pro jiné skupiny, jsou ostatní skupiny téměř automaticky odsouzeny k podřízenému postavení. Ovšem některé skupiny mohou zjistit, že se jim v dosahování norem dominantní skupiny docela daří: dokonce lépe než skupině, která tyto „zákony“ zavedla. S tím se setkáme téměř všude: v některých případech je taková situace přijímána s radostí, v jiných s odporem. Afričané jsou obchodníci stejně jako Indové. V Keni byli Indové v obchodě

153 Jedná se o verš z písně Harryho Warrena, „Where do you work, John?“ z roku 1925 („Where do you work, John?“ / „On the Delaware-Lackawanna!“ / „What do you do, John?“ / „I pusha, I pusha, I pusha!“ / „What do you pusha, John?“ / „I pusha, I pusha da trucka!“ / „Where do you pusha, John?“ / „On the Delaware-Lackawannawannawanna, the Delaware Lackawanna!“) inspirované mluvou italských dělníků společnosti Delaware, Lackawanna & Western Railroad Company (DL&W): (pozn. překl.).

očividně lepší než Afričané, a tak jsou Indové vyháněni. Tuto zkušenost mají také Židé, Japonci, Číňané: která skupina by ji neměla? Existují samozřejmě i situace, v nichž není žádná skupina dominantní, takže rozdílné normy mezi sebou soupeří; taková konstelace s sebou ale sociální smír nese, protože si nikdo nikdy nemůže být jistý, co mu zajistí úspěch a co selhání.

Tato tvrzení předkládáme v souvislosti s hledáním teorie etnicity. Jsou přednětem empirického testování a věříme, že následující kapitoly obsahují podnětné doklady z mnoha různých prostředí. V každém případě, v USA jsou argumenty, které vyplývají z této „teorie“, čím dále tím více předkládány osobami, které se zabývají etnickými otázkami všedního dne. Zamyšleme se nyní nad následujícím úryvkem z dopisu plukovníka americké armády a ředitele Army Equal Opportunity Programs (Armádního programu pro rovné příležitosti), který byl otištěn v deníku *Washington Post* 21. března roku 1974 a byl později distribuován U. S. Civil Service Commission:

Jako černoch nevěřím, že je dobré a smysluplné nazývat [činy směřující k vyrovnání rasové nerovnosti] „obracenou diskriminací“. Přezkoumejme, co se má na mysli rasovou diskriminací a pak použijme slovo „obracený“ na tento termín po jeho přezkoumání. Přijmeme prosím jako pracovní definici to, že rasová diskriminace představuje vztah mezi dvěma skupinami lidí, v němž jedna skupina stanovila pravidla, podle nichž se druhá skupina musí řídit. Takový vztah v této zemi vždy panoval mezi bílou většinou a minoritami. Navíc byla politická, ekonomická a sociální moc udržující tento vztah v Americe trvale svěťována do rukou bílé většiny. (Kurzivá NG a DPM)

Zde se nachází dynamický prvek systému. Dahrendorf píše, že nerovnost „slouží k udržování sociálních struktur při životě“. Je tomu tak proto, že „nerovnost vždy znamená zisk jedné skupiny na úkor jiných; každý systémem sociální stratifikace tak vyvolává odpor vůči svým principům a sám v sobě nese zdroj své vlastní zkázy“. Není pravděpodobně nutné tvrdit, že každý systém sociální stratifikace vyvolává odpor vůči svým principům. Některé systémy tak možná nečiní; zdá se ale, že většina z těch, s nimiž jsme se ve 20. století setkali, právě taková je. To znamená, že jako základní je předložen odlišný soubor norem. Následují spory. Objevují se změny, a to často změny, které vyhodňují ty, kteří byli dříve neúspěšní. Věci, v nichž jsou oni dobří, začnou být označovány jako dobré. To je alespoň typickým cílem těchto střetů.

Zde se opět dostáváme ke strategické účinnosti etnicity jako organizačního principu. Rozdílné skupiny mají rozdílné normy. Nejprvo-

zenejší způsob, jak může neúspěšná skupina získat nejlepší šanci na změnu stávajícího systému, je, bude-li jednat jako skupina. Jedná-li jako skupina, přestávají být její střety pouze negativní a stávají se také pozitivními; nejsou již namířeny jen proti normám některé z jiných skupin, ale také ve prospěch již zavedených norem skupiny vlastní. Jednou z překážek fungování sociální třídy jako organizačního principu je zcela jistě skutečnost, že mezi většinou sociálních tříd nějaký zvláštní konflikt *non rem* neexistuje. Na Západě budou intelektuálové a další lidé stojící na vrchole sociální stratifikace fantazirovat o rozdílech mezi hodnotami těch na samém dně a těch nacházejících se uprostřed – vždy ve prospěch těch prvních –, nicméně obvykle se ukáže, že ti na konci žebříčku sdílí velmi mnoho představ o tom, co je žádané a co ne, s těmi uprostřed. Ovšem etnické odlišnosti jsou odlišnostmi anebo se na ně jako na takové pohlíží. Marxisté se domnívali, že vymizí. Proč by si proboha někdo přál být Polákem, když může být dělníkem? Dejme tomu, že z nějakého důvodu, nebo celé řady důvodů, existuje touha být Polákem. A v neposlední řadě z nich – aby bylo možné tento bod uzavřít – být Polákem, Sikkhem či mehticem s sebou často nese různé výhody a nevýhody; přičemž zůstávat Polákem, Sikkhem či mehticem je zkrátka vysoce efektivní způsob, jak buď hájit své výhody, nebo překonávat znevýhodnění.

Někteří jedinci volí jinou cestu. „Přecházejí“ ze své etnické (sociální či regionální) skupiny do jiné, obvykle do té, která nabízí větší výhody. Tento proces absorpce je velice mocný: v USA se pravděpodobně stále ještě jedná o nejdůležitější sociální proces. Američané se neustále stávají více „americkým“ a méně etnickými. Během tohoto procesu se ale – zároveň – mohou stát „etnickějšími“. V nejdramatičtější podobě to byla zkušenost amerických černochů (*Negro Americans*) v šedesátých letech – ti změnili dokonce i své označení na „black“, aby ustavili nový způsob manifestace své odlišnosti – a další skupiny je následovaly. Stejně jako v případě studentského aktivismu se jednalo ojev, s nímž se setkávaly všechny části světa současně a každé vysvětlení, které závisí pouze na lokálních faktorech, je nejspíše dlouhodobě neuspokojivé. Jde o něco širšího. Něco tak rozsáhlého, že Ralf Dahrendorf nedávno hovořil o „re-feudalizaci“ společnosti, návratu k připsaným charakteristikám na úkor těch získaných jakožto determinant sociální stratifikace. Etnicita může být pouze součástí tohoto širšího trendu. O tomto vývoji je třeba uvážovat a také je třeba si všimnout, že Dahrendorf sice na daný vývoj upozorňuje, ovšem činí tak s nelibostí.

Zcela předběžně můžeme pokročit k další domněnce, již je teze o moderní etnicity. Dahrendorf poznamenává, že po dobu téměř dvou století – „od Locka po Lenina“ – „dominoval sociálnímu a politickému myšlení majetek: vlastnictví bylo zdrojem všeho špatného či dobrého, bylo

principem, který měl být zachován či odstraněn“. I přesto, pokračuje dále, ve společnostech, jako jsou Sovětský svaz, Jugoslávie či Izrael, ve kterých se soukromé vlastnictví stalo „v podstatě bezvýznamným“, sociální stratifikace – ve formě tříd – přetrvává, či dokonce vzrůstá. A navíc, můžeme dodat, nová stratifikace poměrně významně koreluje s etnicitou. Pravděpodobně tomu tak bylo vždy, ale zaujatost majetkovými vztahy zastínila ty etnické, na které bylo obvykle nahlíženo buď jako na odvozeniny vztahů majetkových, nebo jako na přežitky z období před přechodem od statusu ke smlouvě. Ovšem dnes, kdy jugoslávští komunisté usilují zdánlivě beznadějně – anebo se to tak přinejmenším jeví – o dosažení určité rovnosti ve vývoji a životním standardu mezi Bosnou a Hercegovinou, Chorvatskem, Makedonií, Černou Horou, Srbskem a Slovinskem, kdy izraelská socialisté pohlížejí s obavami na přetrvávající rozdíly v „sociálně třídním statusu“ „evropských“ židů vůči „orientální“ židům v jejich domovině, a kdy Velkorusové žvaní o rovnosti etnických skupin v Sovětském svazu, zatímco Ukrajinci ve Washingtonu protestují před ruskou ambasadou a židé v Moskvě požadují, aby jim byla povolena emigrace do Izraele, se začíná zdát, že je to vlastnictví, které se stává odvozeninou, a etnicita se patrně stává významnější příčinou stratifikace. Proč tomu tak je? Zopakujeme si, že naši hypotézu je, že etnické skupiny jsou nositelkami odlišných norem, které uplatňují ve veřejné areně, což má za následek odlišné míry úspěchu – proto existují skupinové rozdíly ve statusu. Tento jev je doboře patrný jak ve vyspělé kapitalistické společnosti, kde jsou majetkové vztahy zdůrazněny, tak v komunistické či socialistické společnosti, kde jsou tyto vztahy zrušeny. Jedno upozornění – až kvantitativní studie zabývající se těmito otázkami začnou produkovat data, jistě vyjde najevo, že tomu, co mají řekneme všichni Jugoslávci společně, musí být přikládán větší význam než tomu, co je odlišuje, na což se však dá jednoduše odpovědět, že Chorvaté patrně tato „data“ neznají.

V každém případě se komunistické státy zabývají etnickými záležitostmi mnohem výrazněji než většina ostatních možná proto, že etnická skutečnost je s marxisticko-leninskou teorií ve výrazném konfliktu. V Sovětském svazu existuje mnoho oficiálních národností a každý občan si ve věku 16 let musí zvolit jednu z těchto identit, která mu zůstane po celý život. Podobně Číňané s jejich velkou centrální kulturou Chanů věnují značnou pozornost „menšinovým národnostem“. Nedávná zpráva z Pekingů zní překvapivě velice podobně jako zpráva americké politické strany v době Nové politiky:

Čínská komunistická strana má více členů z řad menšinových národností – od Devátého sjezdu strany v roce 1969 vstoupilo v autonomních oblastech

Šin-ťiang, Tibet, Vnitřní Mongolsko, Kuang-si a Ning-sia a provincie Jun-nan do Komunistické strany Číny více než 143 000 osob z řad menšinových národností. Jednalo se o Tibetany, Mongoly, Ujgury, Čuangy, Chueje, Korejce, Kazachy a příslušníky národností Jao a Miao.

Většinu těchto nových členů strany tvoří dělníci a bývalí chudí rolníci či chovatelé dobytka z nižších středních vrstev. Je mezi nimi také určitý počet revolučních intelektuálů. Noví členové jsou muži i ženy a jsou mezi nimi jak mladí, tak i lidé středního věku a staří.

Mnoho těchto nových členů z národnostních menšin jsou zrovnapřavení otroci či nevolníci, nebo děti bývalých otroků a nevolníků. Všichni vroucně milují předsedu Maa, Stranu a Novou společnost a nenávidí společnost starou.

Dodejme ještě, že vlajka Čínské lidové republiky zobrazuje jednu velkou hvězdu a čtyři malé, které zastupují Chany a čtyři hlavní menšiny.

Ale vraťme se k naší otázce: náboženství, jazyk a konkrétní kulturní odlišnosti, ve smyslu specifických ohnisek náklonnosti a zájmu, podle našeho soudu ztrácejí – alespoň na Západě – svou váhu. Ovšem skupiny vymezené těmito kulturními charakteristikami byly v rámci sociální struktury rozmístěny různě. Staré základy odlišnosti byly, právě tak jako jejich kulturní charakteristiky, modifikovány moderními sociálními trendy a ve vzrůstající míře se staly, dalo by se říci, pouze „symbolickými“ – nicméně přesto mohly sloužit jako základ pro mobilizaci. Můžeme tedy legitimně tvrdit, že formy identifikace založené na tak rozmanitých sociálních skutečnostech, jako jsou náboženství, jazyk a národnostní původ, mají něco společného, a právě k tomuto účelu byl vytvořen termín, který pokrývá všechny tyto skutečnosti – „*ethnicita*“¹⁵⁴. Co mají tyto skutečnosti společné, je to, že se všechny staly efektivními ohnisky skupinové mobilizace s konkrétními politickými cíli, a tím zpochybňují dominanci mobilizačních ohnisek, jako jsou na jedné straně *trída* a na straně druhé *stát*. Očekávalo se, že v moderním světě se ohniskem mobilizace skupinových zájmů stane *trída* – tento předpoklad přímo souvisel s racionálním charakterem společnosti a způsobem, jakým produkuje odlišné zájmy. Stát byl další velkou osou, kolem níž se mohly skupinové zájmy mobilizovat. Netvrdíme, že *trída* a *stát* nejsou

ústředními kategoriemi pro porozumění moderních společností, pravdou je ale také to, že k nim jako nové hlavní ohnisko mobilizace zájmů musíme přidat *ethnicitu*, což komplikuje situaci těch, kteří chtějí klást důraz na prvořadost *třídy*, stejně jako těch, kteří chtějí zdůrazňovat *převahu státu*.

3. *Není ale ethnicita něčím více než jen pouhým prostředkem, jak získávat výhody?*

Musíme poopravit strohé tvrzení, že se *ethnicita* stává *prostředkem* prosazování zájmů – jímž ovšem je – zdůrazněním toho, že je *nejmenom* tímto *prostředkem*. Jedním z důvodů, proč se *ethnicita* stává v moderním světě efektivním prostředkem pro prosazování zájmů, je, že zahrnuje *více* než jen zájmy. Jak píše ve své kapitole Daniel Bell¹⁵⁵, „*ethnicita* se stala významnější [než *trída*], protože může kombinovat zájem s *citovým* putem“ (Bell 1975: 169). Přičemž, na druhou stranu, v případě *třídy* „se to, co jednou bylo *ideologií*, nyní stává téměř *výhradně zájmem*“ (c.d.: 167, kurziva naše).

Co je tím, co je něčím více než zájmem, a co je zdrojem *citového* *puta*? Harold Isaacs ve své kapitole¹⁵⁶ mimo jiné popisuje, jak se utváří základní skupinová *identita*. Jeho analýza se zabývá tak *bezprostředním* fenoménem, jako je vnímání *vlastního těla*. Je zřejmé, že tyto *faktory*, stejně jako *jazyk* a *bezprostředně přenášaná* *intimní kultura*, umožňují *každý* svým *dílem* *ethnicitě* kombinovat *citovost* se *zájmem*. Ve světě *rychlé změny* a *proměňující se identity* máme ale *tendenci* *zdržat* se *přijmout* jakékoli *neměnné* *pojetí* *primordiálních* *put*, *základních* *vztahů* *tvůřících* *skupiny* *bez* *ohledu* *na* *jakékoli* *racionální* *zájmy*. *Jeden* *problem* *s* *primordiálním* *spolčováním* *v* *tom*, *že* *víme*, *kolik* *skupin*, *které* *se* *zapojily* *do* „*primordiálních*“ *konfliktů*, *jsou* *samy* *o* *sobě* *nedávny* *mi* *historickými* *výtvoři*. Víme, že *míra* *oddanosti* *ke* *konkrétní* *skupině*, *anebo* *intenzita* *oddanosti* *k* *jakékoli* *skupině*, *závisí* *na* *nahodilých* *okolnostech*. *Člověk* *by* *měl*, *i* *když* *se* *zabývá* *ethnicitou*, *vzdorovat* *dělení* *lidských* *bylostí* *na* *neměnné* *části*, *monády*, *mezi* *nimiž* *jsou* *určitá* *základní* *separace* *či* *konflikt* *nevyhnutelné*. *Takový* *vyklad* *neodpovídá* *tomu*, *co* *nám* *říkají* *dějiny*. *Různorodost* *okolností*, *s* *nimiž* *se* *mohou* *setkat* *členové* *dané* *skupiny* *v* *různých* *situacích*, *vede* *k* *radikálně* *odlišným* *výsledkům*

154 K podrobnému popisu a analýze toho, jak k tomu dochází, viz Michael Hechter (1973). „The Persistence of Regionalism in the British Isles, 1885–1966,” str. 319–342; a Michael Hechter (1973). „The Political Economy of Ethnic Change,”

str. 1151–1178.

155 Daniel Bell (1975). „Ethnicity and Social Change,” str. 141–174.

156 Harold R. Isaacs (1975). „Basic Group Identity: The Idols of the Tribe,” str. 29–52.

(viz analýzu Orlando Pattersona týkající se odlišných osudů čínské identity na Jamajce a v Guayaně v této publikaci¹⁵⁷).

Zdá se, že analýza, kterou se snažíme vysvětlit přetrvávání, znovuoživování či utváření etnických identit, kolísá mezi dvěma pozicemi, z nichž první bychom mohli označit jako „primordialisťickou“: „Lidé jsou rozděleni tak a tak, přičemž důvody tohoto jejich rozdělení se nacházejí hluboko v historii a ve zkušenosti, a těm, kteří společnětem vládnou, musí být určitým způsobem vazky v potaz.“ Druhou bychom mohli označit jako „situační“: „Pochybujeme o takovém základním rozdělení a pátráme po specifických okolnostech, které vysvětlí, proč si skupiny udržují svou identitu, proč se etnicita stává základem mobilizace a proč jsou některé situace řešeny pokojnou cestou a jiné jsou prosyceny konfliktem.“

Jen zdržhavě jsme zaujali postoj, který se nachází mezi oběma pozicemi. Zopakujeme, že *nevelebíme* etnicitu jako základní lidskou charakteristiku, která, je-li potlačena, vyvstane vždy znovu: takový postoj je vhodný pro právníky, nikoliv pro badatele. Rovněž však ani *nezavrhujeme* etnicitu jako anomálii na cestě k racionální společnosti, ve které se všechna taková dědictví minulosti pro sociální a politické jednání postupně stanou bezvýznamnými.

Jako politická idea a jako mobilizující princip se v naší době etnicita rozšířila po celém světě, přičemž nabývá rozmanitých forem. Stejná rétorika se objevuje ve výrazně odlišných podmínkách, což má nesmírně rozmanité důsledky. Ve Spojených státech tak mohou být nejprve rostoucí požadavky černochů po občanských právech, pak po rovnosti příležitosti a nakonec po určité rovnosti v participaci na sociálních, ekonomických a politických institucích země, vysvětleny charakteristickou historií této země. Je však překvapující, že organizace a požadavky černochů našly odezvu u ostatních etnických skupin v USA – u Latinoameričanů, amerických indiánů, orientálců a nakonec i mezi blízkými etnickými skupinami. Situace každé z těchto skupin byla odlišná. Některé byly podrobny, jiné emigrovaly z kolonií, jiné ze svobodných zemí, některé se setkaly s výraznými předsudky a diskriminací, jiné nemají zkušenost s ničím více než pouze s obvyklými potížemi v nové zemi. Podoba mobilizované etnické skupiny se zdála být do určité míry uspokojivá pro členy každé z nich: ať již proto, že definuje individuální identity, nebo proto, že předkládá formy organizace a specifických požadavků, nebo – pravděpodobně (ačkoliv tento moment je stále nejasný) – proto, že předkládá do jisté míry odlišnou akceptaci etnické odlišnosti ze strany poli-

tického systému. Netvrdíme, že lidé sdílejí nějakou společnou potřebu, nějaké společné obavy, které mohou být za určitých okolností vyvolány. Nedomníváme se, že etnicita je něčím podobným jako identita rodičů ve viktoriánských novelách: tím, co musí být odhaleno, jinak hrozí strašné utrpení. Na druhou stranu se ovšem ani nedomníváme, že by nová identita etnické identity kace u řady skupin byla *pouze* věci nápodobly černochů nebo pouze záležitostí ochranných mimikry. Zdá se, že nejpravděpodobnější bude určitá kombinace potřeby a nápodobování.

Černošské hnutí mělo překvapivý ohlas jak v zahraničí, tak i doma. Hnutí „černá síla“ (*Black Power*) se rozvinulo v karibské oblasti, hnutí za „občanská práva“ v Severním Irsku, „černí panterři“ (*Black Panthers*) se zformovali v Izraeli a někteří francouzští Kanadané tvrdili, že jsou „bílí negři“ (*White Niggers*). A znovu, pokud se zamyslíme nad skutečnými problémy, jimž tyto rozmanité skupiny čelily v každé z uvedených situací, bylo by nepřiměřené domnívat se, že tím, co bylo vypůjčeno, bylo něco více než označení, etiketa. Ve společenských otázkách je však správné jméno, správný termín více než jen otázkou terminologie. Vybízí ke srovnání odpovídajících situací, možná vybízí i k obdobným politickým opatřením či dává tušit podobné scénáře aktivit. Francouzští Kanadané nepotřebovali severoamerické černochoy, aby pochopili, že byli podrobeni a že ve státech dominují anglofonní Kanadané. Rovněž ani katolíci v Severním Irsku nepotřebovali černošský vzor – jejich mizérie sahá do historie dokonce ještě dále než utrpení amerických černochů. A ani východní Židé v Izraeli nepotřebovali černošský příklad k tomu, aby je upozornil na to, že na jejich postavení bylo něco v nepořádku. V každém případě existoval důvod k nespokojenosti – díky všudypřítomným světovým masovým médiím zde byl ovšem přítomen také vliv nápodobly a učení se prostřednictvím příkladů těch druhých.

Výměna jde zřídka kdy jen jedním směrem. Pro anglofonní národy představuje boj za ukončení britské nadvlády hlavní zdroj etnického vynalézání, které se přízřusobilo rozmanitým podmínkám, ale bylo také důsledkem prestiže všeho britského a v širším slova smyslu i protibritského. (Prestiže, která je nyní nyní přisuzována všemu americkému). Americké hnutí za občanská práva otevřeně přijalo za vlastní postupy vytvořené ve 20. století v Indii. Nedávné (a věřme, že ojedinelé) případy městského terorismu v USA následují, i když bez zjevného uvědomění si této skutečnosti, model rezistence vyvinutý Iry v 19. století, který se v Irsku stále ještě využívá. (Hnutí za občanská práva v Severním Irsku trvalo měsíce: IRA se okamžitě zakitvizovala, stejně jako oranžisté, a původní zápas pokračoval beze změn, snad jen s výjimkou využití nové ymožnosti – plastických trhavin). V ilegálně působící „velitelé“ v San Francisku vydávající rozkazy k „exekucím“ deviantních revolucionářů

157 Orlando Patterson (1975), „Context and Choice in Ethnic Allegiance: A Theoretical Framework and Caribbean Case Study“, str. 305–349.

jen znovu sehráli dublinské drama z roku 1916. Severoafričané si tuto techniku také osvojili anebo ji sami vymysleli. Ital Gillo Pontecorvo pak o tom natočil film *The Battle of Algiers*.¹⁵⁸ Brzy poté, co byl natočen *The Informer*,¹⁵⁹ sehrávali lidé v San Francisku scény z tohoto filmu. A tak výměny pokračují, v naší době s čím dál tím více se stupňujícím násilím. Únosy osob byly vymyšleny, domníváme se, Palestinci – ale využívali je také američtí černoši, chorvatští dělníci ve Švédsku, eritrejští disidenti v Etiopii (abychom připomněli alespoň některé z těch, kteří otevřeně deklarovali nějaký etnický zájem).

Zmínili jsme se o roli sociálního státu při růstu strategické efektivity etnických požadavků a mezinárodního ekonomického rozvoje, který v 17., 18. a 19. století vedl k masovým pracovním migracím, čímž přispěl k vytvoření řady multietnických států. Tento proces se nezastavil. Někdy v dějinách nebyla pracovní migrace do západní Evropy tak velká jako v poválečných letech. Nové barevné populace osob pocházejících z karibské oblasti, Indů a Pákistánců se usídlily v Anglii. Jednu třetinu pracovní síly ve Švýcarsku, jednu osminu pracovní síly v Německu a významnou část pracovní síly ve Francii, Belgii, Holandsku a Švédsku tvoří zahraniční pracovníci. Právní podmínky každé z těchto migračních vln nových imigrantů se různí: některé měly trvalý pobyt a všechna občanská práva, například nově přichozí skupiny barevných v Anglii. Další skupiny pocházely ze sousedních států Evropského hospodářského společenství a měly tedy nárok na plné sociální zabezpečení ve všech ostatních státech Společenství. Jiné – jako Alžírčané ve Francii – přišly na základě zvláštních opatření z bývalých kolonií. Ovšem řada dalších – například Turci a Jugoslávci v Německu – přišla za podmínek, které, přinejmenším teoreticky, nezaručovaly právo na trvalé usazení. V jiných případech, jako ve Švédsku, se egalitářská filosofie vlády z hlediska sociálních výhod velice štědře postarala o všechny nově přichozí, ať již šlo o Italy či Finy. Vzorce jsou nesmírně různorodé, ačkoliv všude je patrný konflikt dvou rozdílných přístupů: na jedné straně je to obecná egalitářská filosofie, která prohlašuje, že se všem by mělo být zacházeno stejně; nejmenom s příslušníky státu, ale také s těmi, kteří sem přicházejí pracovat a usídlit se tu. Na druhé straně Západoevropské zjištění, že nové a trvalé usídlení jiných etnických skupin s sebou nese etnický konflikt, a tak se, pokud je to možné, snaží této situaci vyhnout. Pro Velkou Británii už je

¹⁵⁸ *Bithva o Alžír* (italsky *La battaglia di Algeri*) z roku 1966 pojednává o událostech z období alžírské války proti francouzské nadvládě (v letech 1954–1962) (pozn. překl.).

¹⁵⁹ *Děj Udavace* (1935) je zasažen do roku 1922, do období irské války za nezávislost (pozn. překl.).

přišl pozdě. Její barevná populace je stále, s plnými občanskými právy a 2 %, která tato populace představuje, již v britské politice představují téma, jež zdaleka překračuje jejich poměrné zastoupení vzhledem k celkovému počtu obyvatel. Další migrace byla téměř zastavena. Severoafričané, Španělé a Portugalci ve Francii a Italoové, Jugoslávci a Turci v Německu nemají status občanů, ale je otázka, zda budou skutečně méně permanentní součástí těchto zemí. Lze přitom zaznamenat vývoj společných otázek týkajících se konfliktů v oblasti bydlení, vzdělávání a práce. Proces vzniku evropských multietnických států prostřednictvím imigrace se může zpomalit na základě své vlastní vnitřní logiky. Sociální státy jsou ke svým občanům štědré a mají tak sklon být opatrné na to, kdo takový status získá. Dědictví nedávného období masové migrace je však dnes citelné a je otázka, zda je skutečně možné vyřešit novou heterogenitu evropských států jednoduše prostřednictvím masového vyhoštění, byť by snad proběhlo v souladu se zákony. V každém případě taková možnost existuje.

Téměř osamocené zůstávají mezi předními státy Spojené státy americké, které i nadále přijímají velké množství trvalých imigrantů. Tito imigranti jsou navíc zcela jiného „druhu“, než byli ti dřívější. Mnoho z nich jsou Asiáté, přičemž tyto noví imigranti jsou v bezprecedentním množství kvalifikovaní pracovníci pocházející z vyšších středních tříd. To znamená, že proces získávání politického vívu v podobě malé skupiny, který i tém neúspěšnějším z dřívějších skupin trval nejméně dvě generace, bude v případě těchto nově přichozích pravděpodobně velmi rychlý. Je zarážející, jak malá pozornost je tomuto fenoménu věnována v americké veřejné diskusi: není ani vířán, ani proti němu nejsou vzneseny námitky, je jednoduše ignorován. Aniž bychom nějak zvlášť přeháněli, mohli bychom říci, že imigrační proces je nejdůležitější determinantou americké zahraniční politiky. Tento proces řídí etnické složení amerických voličů. Zahraniční politika je ozvěnou této etnické skladby. Reaguje i na jiné záležitosti, v první řadě však pravděpodobně reaguje na základní etnické skutečnosti. V multietnické společnosti často existují konfliktní etnické loajality a v našich dějinách pro to najdeme řadu dokladů, z čehož plyne, že žádné samozřejmě a snadné přeusměřování zahraniční politiky není na obzoru. A v budoucnu bude v USA takových konfliktů přibývat, až Korejci, Filipínci, Indové, Pákistánci, Singapurci a mnozí další projeví a začnou sledovat své zájmy. Zahraniční politika bude ovlivňována z mnoha stran, a to výrazně. Přesto kupodivu Ministerstvo zahraničních věcí USA imigrační proces téměř zcela ignoruje. Fakt, že imigrační politika je zahraniční politikou, je, jak se zdá,

pro Foggy Bottom¹⁶⁰, nevyšvětlihelnou myšlenkou. Bez ohledu na to, kolik Západoevropanů a ostatních snad uspěje ve své ochraně před etnickými bouřemi 20. století, si můžeme být jisti, že *the Great Republic*¹⁶¹ jimi bude i nadále otlášána. „Mohou černoši udělat pro Afriku to, co udělali Židé pro Izrael?“ ptá se jeden nedávny článek v časopisu *Foreign Policy*. A odpověď autora Martina Weila zní: ano, mohou a ano, měli by. Názor Akcínho výboru pro arabsko-americké vztahy či nedávno vytvořené Národní asociace arabských Američanů tento text neprezentuje, ačkoli by možná vřele uvítaly vyhlídku na větší americkou účast v panislámských záležitostech. A podobně je tomu na celém světě. Pokud by si jiné národy přály snížit etnickou diverzitu, je zřejmé, že to dosud stále ještě není v souladu s názorem Američanů, bez sporu pak jistě ne řeckých Aneřianů, jejichž počet, militantnost a vliv v Kongresu se staly zjevnými se začátkem kyperské krize v létě roku 1974.

Je samozřejmé, že ani ostatní národní státy se těmto problémům nemohou vyhnout. Téměř všechny nové státy, které vznikly po druhé světové válce a které jsou mnohem početnější než státy staré, přišly na svět s řadou závažných implicitních etnických konfliktů, které jen čekaly, aby se mohly přesunout na politickou rovinu nově vzniklých států. Staré evropské státy, které se mezitím příchodem nových skupin stávaly poněkud heterogennějšími, postupně zjišťují, jak různorodé dějiny je utvářely. K této skutečnosti, již je překvapivě stále ještě věnována jen malá pozornost, dodáme, že ve světě, ve kterém se všechny společnosti stávají etnicky stále rozmanitějšími, existuje od doby druhé světové války překvapivě silný předpoklad vůči úpravám jakýchkoli hranic, at již z libovolného důvodu. Jak napsal Samuel Huntington: „Předpokladost dvacátého století vůči politickému rozvodu, tedy odtržení, je právě tak silná, jako byla v devatenáctém století předpokladost vůči rozvodu manželskému.“¹⁶² Od roku 1948 se změnilo pozoruhodně málo mezinárodních hranic, přičemž ty, které se změnily, zůstaly velmi nestabilní.

Zdá se, že již tyto politické skutečnosti samotné stačí k vyvolání vyšší míry etnického konfliktu, než jak tomu bylo například v době Velké hospodářské krize. A navíc, jak jsme již uvedli, mezinárodní síť masmédií přiběhy a symboly etnické nespokojenosti rychle šíří.

¹⁶⁰ Foggy Bottom je čtvrt ve Washingtonu, D. C., kde je umístěna řada vládních budov (pozn. překl.).

¹⁶¹ Ide o odkaz na termín Winstona Churchilla, jímž označoval Spojené státy americké (pozn. překl.).

¹⁶² V předmluvě k práci Erica A. Nordingera (1972). *Conflict Regulation in Divided Societies*, "Occasional Papers in International Affairs", No. 29.

Všimněme si, že tento soubor důvodů, které mohou vysvětlit, proč se etnicita stala ohniskem politické mobilizace – vzhledem sociálního státu, konflikt mezi rovnostářstvím a diferencovaným dosahováním norem, rostoucí heterogenita států, mezinárodní komunikační systém – nijak zvláště neodlišuje nové státy od starých či rozvinuté od nerozvinutých; což je důvod, proč považovat etnicitu nejenom za fenomén nových států angažujících se v budování národů, ale stejně tak i za fenomén států starých.

Předcházející řádky jen stěží obsahují „teorii“, která by vysvětlila, proč se v posledních letech stala etnická identita významnější, etnické sebeprorazování důraznější a etnický konflikt patrnější. Samozřejmě jsme si vědomi toho, že fakta uvedená v předchozí větě mohou být zpochybněna a že také zpochybněována bývají: někteří tvrdí, že etnický konflikt je jednoduše *forma* třídního konfliktu, kterou na sebe v posledních dekáдах za určitých okolností třídní konflikt bere, a že bez hnací síly třídního vykorisťování by k etnickému konfliktu vůbec nedošlo. Jiní říkají, že etnické konflikty musí být rozloženy na celou řadu rozličných prvků: koloniální konflikty; vzpoury „vnitřně“ kolonizovaných; ambice jednotlivců organizujících své stoupence; módu a módní trendy; abychom uvedli alespoň některá tvrzení, od těch nejzávažnějších až po ta nejtřiválnější. V této oblasti toho bylo vyřešeno jen málo. Všichni jsme zde začátečníky. Proto také tento sborník považujeme především za počáteční příspěvek do diskuse, která bude pokračovat.

Věříme, že tato kniha představuje univerzálnější pohled na etnicitu, než je dnes obvyklé: pohled, který překračuje limitovanější kategorie rasy, národnosti a menšin, hledisko, které zahrnuje jak rozvinuté, tak rozvojové státy, perspektivu, která přináší řadu teoretických přístupů (ovšem jen stěží všech, které by mohly být zajímavé); doufáme přitom, že tento přístup čtenáři naznačí, že zde existuje fenomén, který není pouze přetřikem, ale který je, způsobem, který dosud nebyl uspokojivě vysvětlen, důvěrně a organicky spojen s hlavními trendy moderních společností.

Použitá literatura

Tento sborník je pouze jednou z řady současných publikací, které rozvíjejí komparativní pohled na etnicitu. K těm, z nichž jsme čerpali, patří:

Banton, M. 1967. *Race Relations*. New York: Basic Books.
Barth, F. (ed.) 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. London: George Allen & Unwin.

Bell, W., W. E. Freeman (eds.) 1974. *Ethnicity and Nation-Building: Comparative, International and Historical Perspectives*. Beverly Hills: Sage Publications

Campbell, E. Q. (ed.) 1972. *Racial Tensions and National Identity*. Nashville: Vanderbilt University Press.

Enloe, C. H. 1973. *Ethnic Conflict and Political Development*. Boston: Little Brown.

Kuper, L., M. G. Smith (eds.) 1969. *Pluralism in Africa*. Berkeley: University of California Press.

260 | Mason, P. 1970. *Patterns of Dominance*. London: Oxford University Press.

Nordlinger, E. A. 1972. "Conflict Regulation in Divided Societies." *Occasional Papers in International Affairs*, No. 29. Cambridge: Harvard University, Center for International Affairs.

Rabushka, A., K. A. Shepsle. 1972. *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*. Columbus: Charles E. Merrill.

Schermerhorn, R. A. 1970. *Comparative Ethnic Relations: A Framework for Theory and Action*. New York: Random House.

van den Berghe, P. L. 1967. *Race and Racism: A Comparative Perspective*. New York: John Wiley.

van den Berghe, P. L. 1970. *Race and Ethnicity: Essays in Comparative Sociology*. New York: Basic Books.

Citovaná literatura

Bell, D. 1975. "Ethnicity and Social Change." Pp. 141-174 in N. Glazer, D. P. Moynihan (eds.). *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Connor, W. 1973. "The Politics of Ethnonationalism." *Journal of International Affairs* 27 (1): 1-21.

Dahrendorf, R. 1969. "On the Origin of Inequality among Men." Pp. 16-44 in A. Beteille (ed.). *Social Inequality*. Baltimore: Penguin Books.

Glazer, N. 1954. "Ethnic Groups in America: From National Culture to Ideology." Pp. 158-173 in M. Berger, T. Abel, C. H. Page (eds.). *Freedom and Control in Modern Society*. New York: D. Van Nostrand.

Glazer, N., D. P. Moynihan [1963] 1970. *Beyond the Melting Pot*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press a MIT Press.

Glazer, N., D. P. Moynihan (eds.). Introduction. "Pp. 1-26 in N. Glazer, D. P. Moynihan (eds.). *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Glazer, N., D. P. Moynihan (eds.) 1975. *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Gordon, M. M. 1975. "Toward a General Theory of Ethnic and Racial Relations." Pp. 84-110 in N. Glazer, D. P. Moynihan (eds.). *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Goren, A. A. 1970. *New York Jews and the Quest for Community*. New York: Columbia University Press.

Hechter, M. 1973. "The Persistence of Regionalism in the British Isles, 1885-1966." *American Journal of Sociology* 79 (2): 319-342.

Hechter, M. 1973. "The Political Economy of Ethnic Change." *American Journal of Sociology* 79 (5): 1151-1178.

Isaacs, H. R. 1975. "Basic Group Identity: The Idols of the Tribe." Pp. 29-52 in N. Glazer, D. P. Moynihan (eds.). *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Nordlinger, E. A. 1972. *Conflict Regulation in Divided Societies*. *Occasional Papers in International Affairs*, No. 29. Cambridge: Harvard University, Center for International Affairs.

Parsons, T. 1975. "Some Theoretical Consideration on the Nature and Trends of Change of Ethnicity." Pp. 53-83 in N. Glazer, D. P. Moynihan (eds.). *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Patterson, O. 1975. "Context and Choice in Ethnic Allegiance: A Theoretical Framework and Caribbean Case Study." Pp. 305-349 in N. Glazer, D. P. Moynihan (eds.). *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Sollors, W. 1996. "Foreword: Theories of American Ethnicity." Pp. x-xliv in W. Sollors (ed.). *Theories of Ethnicity: A Classical Reader*. New York: New York University Press. (Doplnil překladatael.)

Warner, W. L., P. S. Lunt. 1941. *The Social Life of a Modern Community* (Yankee City Series, vol. I.). New Haven: Yale University Press.